

Naprakészen az eszperantóról

2002-12-13

A kisebbségek jogaival, a nyelvi és kulturális különbözőségekkel kapcsolatban egyre tudatosabbá váló világunkban a meghatározó döntéshozó körök érdeklődésében újból teret nyer a nemzetközi nyelv, az eszperantó ... Kormányon kívüli szervezetek és szövetségek igyekeznek a nemzetközi nyelv kérdését az Egyesült Nemzetek Szervezete és az Európai Unió napirendjeibe felvetetni ... A Nemzetközi Szervezetek Nitobe szimpóziuma 1996 júliusában, Csehországban, Prágában gyűjtötte össze a független szakértők csoportját, akik áttekintve az eszperantó nyelv akkori helyzetét, azt javasolták, hogy a nemzetközi nyelv kérdése kerüljön be a nyelvi jogokról és a nyelvpolitikáról folytatott aktuális vitákba ... A Manifesto de Prago (Prágai Kiáltvány), az eszperantó-mozgalmat éltető célok és értékek modern újrafogalmazása, kiemelten hangsúlyozza a nyelvi demokráciának és a nyelvi sokszínűség megőrzésének fontosságát ... Napjaink híreinek eszperantóul is beszélő szereplői többek között az 1994-ben Nobel-díjas Reinhard Selten, az 1996-ban sakkvilágbajnok Polgár Zsuzsa, Soros György üzletember édesapja, Soros Tivadar ... A Bennezüllött Dialógus, amely a világ bennezüllött népei közötti párbeszéd ösztönzésének programja, az eszperantónak, mint kommunikációs eszköznek a használatával kerüli ki a volt gyarmattartók nyelveit ... És ez csak némi adalék az eszperantó pillanatnyi helyzetéhez.

Az eszperantó célja és eredete. Az eszperantó nemzetközi nyelv alapjait, amelyből a nyelv keletkezett, 1887-ben dr. Ludwig Lazar Zamenhof adta ki Varsóban. A tervezett nemzetközi nyelv eszméje, amelynek célja nem a nemzeti nyelvek helyettesítése, hanem egy második, mindenki számára elérhető nyelv lehetőségének megteremtése, nem volt új gondolat, de Zamenhof ismerte fel, hogy egy ilyen nyelvnek a közös használat során kell kifejlődnie, ezért a nyelvet útjára indító javaslatát a minimálisan szükséges nyelvtanra és kicsiny szókészletre korlátozta. Az eszperantó ma egy teljesen kifejlődött nyelv, nyelvközössége kiterjed az egész világra, kifejezéstára hiánytalan. Zamenhof sok elképzelésében megelőzte a modern nyelvészet megalapítójának, a strukturista Ferdinand de Saussure-nak (akinek testvére, René eszperantista volt) a gondolatait.

Jellemzők. Az eszperantó beszélt és írott nyelv. Lexikailag (szókészlet) elsősorban a nyugat-európai nyelvekből ered, de szintakszisa (mondattana) és morfológiája (alakana) erős szláv hatásokra utal. Az eszperantó morfémák (szóelemek) változatlanok és szinte végtelenül kombinálhatóak egymással a különböző szavakban, ebben a vonatkozásban az eszperantó és az izoláló, "elszigetelő" nyelvek (kínai) sok közös vonással rendelkeznek, ugyanakkor a nyelv belső szó szerkezete az agglutináló, "ragozó" nyelvekkel (török, szuahéli, japán) rokon.

Fejlődés. Indulásakor a nyelv 1000 szótövet tartalmazott, amelyből 10-12 ezer szót lehetett alkotni. Ma az eszperantó szótárak 15-20 ezer szótövet tartalmaznak, amelyekből többszázezer szó képezhető, és a nyelv folyamatosan fejlődik: az aktuális tendenciákat az Eszperantó Akadémia ellenőrzi. Az idők folyamán csaknem minden elképzelhető célra felhasználták, köztük vitát keltő és problematikus célokra is. Mind

Sztálin, aki a "kozopoliták" nyelvének tekintette, mind Hitler, aki számára a zsidók nyelve volt (Zamenhof, a nyelv megalkotója, zsidó volt) betiltatta a nyelvet és üldöztette használóit. A nyelv otthoni használata következtében ma mintegy ezer gyermek a születésétől kezdve beszéli.

Nyelvhasználók. A Nemzetközi Eszperantó Szövetség (Universala Esperanto-Asocio, UEA), amelynek tagsága az eszperantista-közösség legaktívabb részét alkotja, 62 országban rendelkezik országos szövetséggel és majdnem kétszer ennyi országban egyéni tagokkal. Az eladott tankönyvek száma és a helyi szövetségek taglétszáma alapján a nyelvet valamilyen szinten ismerő személyek száma többszázezer vagy akár többmillió. Eszperantóul a világ minden részén beszélnek, még oly különböző országokban is jelentős számban, mint Kína, Japán, Brazília, Irán, Madagaszkár, Bulgária, Kuba.

Az eszperantó oktatása. Eszperantóul gyorsan megszólalhatunk, ezért az eszperantó az idegen nyelvek tanulásának ideális bevezető nyelve lehet. A levelezési szint hetek alatt elérhető, és néhány hónap múlva a tanulók már külföldi iskolai kirándulásokon használhatják. Kísérletek és spontán megfigyelések bizonyítják, hogy az eszperantó tanulása pozitívan hat az első és második nyelvek tanulására. Bár egyes iskolákban tanítják a nyelvet, leggyakrabban önállóan, levelező úton (hagyományos vagy elektronikus levelezés használatával), vagy eszperantó csoportoknál tanulják. Tankönyvek és az önálló tanulást segítő eszközök több mint száz nyelven állnak rendelkezésre. Az eszperantót tanítók új honlapja, a www.edukado.net, az aktuális nevelési tevékenységhez nyújt némi segítséget.

Hivatalos elismerés. 1954-ben az UNESCO közgyűlése elismerte, hogy az eszperantó eredményei az UNESCO céljaival, ideáljaival összhangban vannak, és megtörtént a hivatalos kapcsolatfelvétel az UNESCO és az UEA között. Az együttműködés azóta is folytatódik. 1997-ben az UNESCO főtitkára, Amadou-Mahtar M'Bow, felszólalt a 82. Eszperantó Világkongresszuson. 1985-ben az UNESCO közgyűlése felhívta a tagállamokat és a nemzetközi szervezeteket, hogy segítsék elő az eszperantó iskolai oktatását és nemzetközi használatát. Az UEA tanácskozási joggal rendelkezik a következő szervezetekben: ENSZ, UNICEF, Európa Tanács, Amerikai Államok Szervezete, Nemzetközi Szabványhivatal.

Találkozók és utazás. Évente több mint száz eszperantó nyelvű nemzetközi konferenciát és találkozó rendeznek - fordítók és tolmácsok nélkül. A legnagyobb, az Eszperantó Világkongresszus, amelynek legutóbbi helyszínei Adelaide (1997), Montpellier (1998), Berlin (1999), Tel-Aviv (2000), Zágráb (2001), és a brazil Fortaleza (2002) voltak. A következő kongresszusok helyszínei: a svéd Göteborg (2003), a kínai Peking (2004) és a litván Vilnius lesznek. Az arab országokban az első eszperantista szimpózium 2000-ben Ammanban, az ötödik Amerikai Kongresszus 2001-ben Mexikó-városban volt, az Ázsia Kongresszust 2002-ben Szöulban rendezték. A *Pasporta Servo*, az UEA ifjúsági szekciója által szervezett szolgáltatás, 2002-es kiadása 82 ország 1200 vendéglátójának címét tartalmazza, akik az eszperantóul beszélő utazóknak ingyenes szállást biztosítanak.

Kutatás, könyvtárak. Az esperantó sok egyetemen a nyelvészeti tanulmányok része; néhány egyetemen független tantárgyként ajánlják. Külön megemlítjük, hogy a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem diploma szerzhető, és a lengyelországi Poznan egyetemén diplomát adó interlingvisztikai program működik. Az Amerikai Egyesült Államokban a Modern Nyelvek Társasága bibliográfiájába az esperantóról évente több mint 300 szakmai anyagot jegyeznek be. A Brit Esperantó Szövetség könyvtárában több mint 20 000 kiadvány található. A nagyobb könyvtárak közül említést érdemel a bécsi Nemzetközi Esperantó Múzeum (amely az osztrák Nemzeti Könyvtár része), Rotterdamban az UEA központi irodájánál található Hodler Könyvtár, és a németországi Aalen esperantó gyűjteménye. A bécsi és aaleni gyűjtemények Interneten és nemzetközi kölcsönzés keretében is tanulmányozhatók.

Szakmai kapcsolatok, érdeklődési körök. Az esperantóul beszélők külön szervezetekkel rendelkeznek orvosok, írók, vasutasok, tudósok, zenészek és sok más érdeklődési kör számára is. Ezek a szervezetek gyakran saját újságot adnak ki, konferenciákat szerveznek és segítik a nyelv elterjedését szakmai és egyéb speciális területeken. A San-Marinói Nemzetközi Tudományos Akadémia az egyetemi szintű együttműködést segíti. Eredeti és más nyelvből fordított kiadványok rendszeresen jelennek meg a csillagászat, az informatika, a botanika, az entomológia (rovartan), a kémia, a jog és a filozófia területén. Léteznek csoportok a cserkészek, a vakok, a sakkozók és a go-játékosok számára. A TEJO, az UEA ifjúsági szervezete, gyakran szervez nemzetközi találkozót és saját havi lapot ad ki. Buddhisták, sintoisták, katolikusok, kvékerek, protestánsok, mormonok és bahaisták is rendelkeznek saját szervezetekkel, és sok társadalmilag aktív csoport használja a nyelvet.

Irodalom. A virágzó esperantó nyelvű irodalmi hagyományok elismeréseként az irodalmárok nemzetközi szervezete, a PEN, 60. kongresszusán 1993-ban elfogadta az esperantó tagszervezetet. Napjaink esperantóul alkotó említésre méltó irodalmárainak körébe tartoznak regényírók: Trevor Steele (Ausztrália), Nemere István (Magyarország), és Spomenka Stimec (Horvátország); költők: William Auld (Skócia), Mihail Gispiling (Oroszország/Izrael) és Abel Montagut (Katalónia); esszéisták és fordítók: Probal Dasgupta (India), Fernando de Diego (Venezuela) és Kurisu Kei (Japán). Auld-ot költői munkásságáért 1999-ben és 2000-ben az irodalmi Nobel-díjra jelölték.

Fordítások. Az utóbbi idők fordításai között találhatók: *Az öreg halász és a tenger* (Hemingway), *A gyűrűk ura* (Tolkien), *Száz év magány* (García Márquez), *Rubáiyát* (Omár Kháyyám), *Bádogdob* (Grass), *Marco Polo utazásai* (Marco Polo), és *A vörös szoba álma* (Cao Xuejin nagy családregénye). Gyerekeknek Aszterix, Mici Mackó, és Tin-Tin történetei mellett a nemrég megjelent "Struwelpeter" (Borzaspéter) és Harisnyás Pipi, és a világhírű finn író Tove Jansson Mumminvölgyi könyvei, éppúgy, mint L. Frank Baum Oz-könyvei elérhetők a világhálón. Az esperantóból fordított könyvek közé tartozik az *Álarcban* is, Esperantóul eredetileg 1965-ben jelent meg, Szerzője Soros Tivadar, a híres üzletember, Soros György apja. A könyv a szerző családjának életét meséli el Budapest náci megszállása alatt. A könyvet legutóbb Angliában (2000), az Egyesült Államokban (2001) és Magyarországon (2002) adták ki, de megjelent oroszul, németül és törökül is.

Színház és mozi. Az utóbbi években olyan drámaírók színdarbjait mutatták be esperantóul, mint Goldoni, Ionesco, Shakespeare és Alan Ayckbourn. Shakespeare művei jelentős részének létezik esperantó fordítása: a legutóbbi esperantó nyelvű színházi bemutatók egyike a Vietnámban, Hanoiban 2001 decemberében, helyi színészekkel bemutatott *Lear* király.

Bár *A diktátor* című Chaplin-film jeleneteinek szövegei esperantó nyelvűek, játékfilmek kevésbé szokásosak. Em-lítendő kivétel az *Incubus* című kultuszfilm, amelynek párbészedői kizárólag esperantó nyelven folynak.

Zene. Az esperantóul megszólaló zenei műfajok között megtalálhatjuk a népdalokat, a népszerű táncdalokat, a rockzenét, a kabarét, a szólisták és kórusok számára készült dalműveket, és az operát is. Népszerű zeneszerzők és művészek, köztük a brit Elvis Costello és az amerikai Michael Jackson, rendelkeznek esperantó nyelvű rögzítésekkel, alkottak a nyelv által inspirált zenekari műveket, vagy felhasználták a nyelvet bemutató anyagokban. Warner Brothers "Esperanto" című, Spanyolországban 1996-ban kiadott, teljesen esperantó nyelvű albumának egyes számai előkelő helyet értek el a spanyol népszerűségi listákon. Az esperantó szöveggel rendelkező, klasszikus zenekari és kórusművek között találhatjuk Lou Harrison "La Koro Sutro" című kórusművét és David Gaines első szimfóniáját, mindketten amerikaiak (USA). Esperantó zenét a világhálón is találhatunk, többek között az esperantó karaoke-nek szentelt honlapokon.

Periodikák. Esperantó nyelven rendszeresen több mint 100 magazin és újság kerül kiadásra, többek között a *Monato* című, havonta megjelenő hírmagazin, a *Fonto* című irodalmi lap és az UEA *Esperanto* című folyóirata. A kéthetente megjelenő, a híreket összefoglaló *Eventoj* elektronikus kiadvással rendelkezik, a *Monato*-nak is van elektronikus kiadása. Egyes kiadványok archívuma megtalálható a világhálón. Más periodikák között találhatók orvosi és tudományos kiadványok, vallásos magazinok, ifjúsági, pedagógiai újságok, irodalmi lapok, és egyéb témájú kiadványok.

Rádió, televízió. Brazília, kínai, kubai, észt, olasz és lengyel rádiók, éppúgy, mint a vatikáni rádió rendszeres esperantó nyelvű adásokkal rendelkeznek. Néhány adás az Interneten is elérhető. Különböző országok tévéállomásai esperantó tanfolyamokat is közvetítenek, például legutóbb a Lengyel 1-es csatorna a BBC 16 részes "Muzzy in Gondoland" sorozatának adaptációját sugározta.

Internet. A világháló az esperantót használók leggyorsabban növekvő kommunikációs eszköze. A létező többszáz levelező lista témája a nyelv családi használatától az általános relativitás elméletéig terjed. Széleskörűen elterjedt az ICQ, IRC és PalTalk csevegőkben. Az esperantó nyelvű honlapok száma többszázézer. Egyesek a Virtuális Esperantó-Könyvtár <http://www.esperanto.net/veb> honlapról kiindulva, mások bármely WEB-keresőbe írt "Esperanto" szó segítségével érthetők el.

Az UEA szolgáltatásai. A Nemzetközi Esperantó Szövetség (UEA) könyveket, újságokat és a világ esperantista szervezeteinek és helyi képviselőinek listáját tartalmazó évkönyvet ad ki. Mindezeknek a kiadványoknak és a hanglemezekkel, kazettákkal, stb. kapcsolatos információknak a listáját az UEA könyvkatalógusa tartalmazza, amely papír és elektronikus (<http://www.uea.org/katalogo>) formában is elérhető. A szövetség könyvszolgálatának készletében több mint 3500 cím szerepel. Az UEA franciául és angolul is kiadott sorozatának, az esperantó napi helyzetéről tanulmányokat és jelentéseket tartalmazó *Esperantó-dokumentumoknak* a példányai az UEA rotterdami Központi Irodájában kaphatók.

További esperantóval kapcsolatos információk a következő címenek érhetőek el: UEA, Nieuwe Binnenweg 176, NL-3015 BJ Rotterdam, Hollandia (tel.: +31-10-436-1044; fax: 436-1751; e-mail: uea@inter.nl.net); 777 United Nations Plaza, New York NY 10017, USA (tel. +1-212-687-7041; fax: 949-4177), vagy a <http://www.uea.org> honlapon.